

УДК 821.161.3-31*В. Марціновіч

В. В. Напрэенка

Навук. кір. – А. В. Брадзіхіна, канд. філал. навук, дацэнт

ІДЭЙНА-МАСТАЦКІЯ АСАБЛІВАСЦІ РАМАНА В. МАРЦІНОВІЧА «ВОЗЕРА РАДАСЦІ»

Мэтай артыкула з'яўляецца вызначэнне асноўных асаблівасцей рамана «Возера радасці» В. Марціновіча. Навізна работы заключаецца ў абранні малавывучанага аспекту творчасці пісьменніка па прычыне нядаўняга па часе з'яўлення тэксту. У выніку даследавання была зроблена выснова, што раман належыць да плыні псіхалагічнага рэалізму. Адзначана, што раман «Возера Радасці» характарызуецца драматычным пафасам, кінематаграфічным спосабам аповеду і наяўнасцю элементаў містыфікацыі.

В. Марціновіч – адзін з самых паспяховых пісьменнікаў сучаснай Беларусі, а яго раман «Возера радасці» (2016) стаў асновай для стварэння аднайменнай кінастужкі, якая была намінавана на прэмію Еўрапейскай кінаакадэміі. Гэта раман пра жыццё, якое паварочваецца сваім цёмным бокам і пераўтвараецца ў поўны перашкодаў і выпрабаванняў шлях гераіні Ясі да шчасця. Галоўную тэму твора можна вызначыць як безвыніковае імкненне чалавека да ўнутранай гармоніі і ўладкаванасці ў свеце. У рамане аўтар закранае самыя важныя праблемы, з якімі сутыкаецца беларускае грамадства: 79 узаемаадносін бацькоў і дзяцей, барацьба з іншадумствам, самавызначэнне, адукацыя, праца і інш. Дзеянне твора адбываецца ў трох краінах: Беларусі, Расіі і Літве. Кожная лакацыя вызначаецца своеасаблівай літаратурнай афарбоўкай. Дзеянне пачынаецца ў родным для Ясі Мінску, дзе галоўная гераіня сутыкаецца з абыякавасцю бацькі. Працягваецца ў казачных Малмыгах з іх бібліятэкай, музеем і дрэвам жаданняў. Далей дзеянне пераносіцца ў сцюдзёную і беспрытульную Маскву, дзе ў начных клубах ствараецца ілюзія душэўнай атмасферы і патрэбнасці чалавека іншым. Апынаецца дзяўчына і ў інтэлектуальна-чысценькай Вільні, што не згодна бясplatна ратаваць чалавека, які памірае. Як ні спрабуе галоўная гераіня знайсці сваё шчасце ў вялікай па памерах Маскве, Вільні, дзе галасы званоў завісаюць у паветры, жыццё вяртае яе ў Мінск. У Ясі няма ні сям'і, ні сяброў, ні каханых. Яе жыццё – гэта дарога, а ўсе, з кім узаемадзейнічае галоўная гераіня, толькі спадарожнікі на пэўным этапе. Недарэмна пасля выхаду кнігі крытыкі абзначылі яе жанр як road-movie. Аднак кожны, з кім узаемадзейнічала Яся, пакінуў ёй кроплю свайго жыццёвага досведу. Вобразы персанажаў твора псіхалагічна вывераныя і адпавядаюць агульнай атмасферы рамана. Героі «Возера радасці» не людзі, а характары, тыпажы, якіх мы бачым на вуліцах ці экранях тэлевізараў: рамантыкі з вялікай дарогі шоўбіза, уладары сёлаў і прылаўкаў, сталічныя прыгажуні і г. д. Персанажаў рамана нельга падзяліць на адназначна станоўчых ці адмоўных, што робіць іх больш рэалістычнымі. З другога боку, празмерная колькасць няшчасцяў, якая выпадае на долю галоўнай гераіні, мае хутчэй гіпербалізавана песімістычны, чым рэалістычны характар. З іроніяй аўтар падыходзіць да апісання малмыжскіх знаёмых галоўнай гераіні. Гэта безнадзейна адсталыя і камічныя аматаркі часопіса «Жыццё». Яркім прыкладам такіх абывацеляў з'яўляецца суседка Валянціна, якая «ганарыцца, што п'е, але ейныя бровы заўсёды даведзеныя да стану акуратная ніткі, падфарбаванай чорным алоўкам, а на пазногцях залацістай фарбай па ванільна-ружовым намалювання кветчкі» [1, с. 103]. Самай інтэлектуальнай гераіняй Малмыгаў аказваецца «паўнаватая жанчына, якая сорак гадоў таму магла быць выдатніцай, дваццаць гадоў таму – чыноўніцай, а цяпер стамілася выконваць ролі і ператварылася ў тую, кім хацела стаць заўжды – проста ў бабулю» [1, с. 74]. Адзін з бакоў маскоўскага гламурнага жыцця прадстаўляюць калегі Яніны па клубным цэху. У іх даволі вузкае кола інтарэсаў: хлопцы, моднае адзенне, начныя клубы і наркатыкі. Яны не імкнуцца змяніць сваё Літаратураведение 80 жыццё, таму асуджаны на няшчырае існаванне ў асяроддзі маскоўскага гламура. Другі – добрасардэчныя інтэлектуалы з каўказскай дыяспары Масквы, якія трымаюць начны клуб, дзе дзяўчаты працуюць «светлячкамі» – размаўляюць з наведвальнікамі начнога клуба і даюць магчымасць гасцям адчуць

сябе патрэбнымі, каб яны зноў вярнуліся сюды. Маскоўскі мадэльер Рустэм, які цытуе Ніцшэ, робіцца чалавекам, які ў бяздушнай Маскве дапамагае Яніне. Мастацкі тэкст насычаны філасофскімі развагамі, што закранаюць даволі далікатнае пытанне веры. Прыкладам могуць служыць разважанні пра выбар язычнікаў, пытанне, чаму людзі пакланяюцца менавіта Агне, Царыцы Неба і Зямлі, а не Богу ці Маці Божай. Прымхліваецца, паганскі светапогляд беларусаў адлюстраваны і ў вобразе дуба, або дрэва жаданняў, на ствале якога жыхары Малмыгаў вымалёўваюць самае патаемнае. У гэтым вобразе адлюстравана і татальная адмова падпарадкоўвацца начальству (кіраўнік раённага «Зелянбуда» і начальнік раённай брыгады МНС адмаўляюцца спілаваць дуб па загадзе старшыні раённага выканаўчага камітэта) там, дзе гаворка ідзе пра рэчы, істотныя для сістэмы вераванняў народа. Трэба адзначыць, што ў абодвух выпадках аўтар дэманструе самаіронію і выдатнае разуменне нацыянальнага характару беларусаў. Заслуга В. Марціновіча ў тым, што ён вербалізуе важныя канцэпты духоўнага жыцця. Письменнік распавядае пра беларусаў, выкарыстоўваючы ўніверсальную мову метафар і вобразаў. Так, размеркаванне маладых спецыялістаў параўноўваецца са змрочнай вавілонскай латарэяй Борхеса, дзе кожны можа выцягнуць сабе жэрабя раба ці праконсула. Белыя масіўныя дзверы, шнары на левай далоні, начнік – цудоўнае дрэўца, возера Радасці, царыца Агна, якая злучае мінулае і будучыню, зямлю і неба ў сваіх снах – гэта аб'екты, якія набываюць сакральны сэнс, неаднаразова паўтараюцца, моцна сшываючы сюжэт. В. Марціновіч знаходзіць кранальную гісторыю, уводзячы ў тэкст цытату з нейкага прафесара Курапаташкіна, які, спасылаючыся на Я. Баршчэўскага, даследуе культ Спячай Князеўны, Царыцы Нябеснай і Зямной. Дзякуючы такому падыходу, аўтар робіць свае мастацкія знаходкі больш праўдападобнымі. В. Марціновіч літаратурна абыгрывае вобраз возера на месяцы, якое выступае ў рамане сімвалам недасяжнай мары, надзеі на шчасце. Возера Радасці глыбокае, вялікае, вада ў ім мае колер і смак: «Яна – нібы кісель. Сіні, салодкі кісель. Ты ўваходзіш у яе з берага, і яна прымае цябе на свае далоні» [1, с. 22]. Надзея на існаванне Возера Радасці і Царыцы Нябеснай і Зямной, якая шкадуе ўсіх, каго няма 81 каму шкадаваць, надае Ясі сілы зрабіць наступны крок па балючым і поўным непераадольных цяжкасцяў жыцці. Месцамі аўтар не тлумачыць, а апісвае, не абгрунтоўвае, а раскладвае сюжэт на мізансцэны, што нагадвае сцэнарый (недарэмна, як было ўжо зазначана вышэй, твор быў экранізаваны): «Яна хавае часопіс у шуфляду, ходзіць у задуменні па пакоі, дастае часопіс, выкідае яго ў сметніцу для паперы. Яся дастае бацьку са сметніцы і зноў кладзе на стол» [1, с. 156]. Яшчэ адна цікавая адметнасць рамана заключаецца ў тым, што да пэўных сцэн, відавочна, прапісаны саўндтрэкі. Так, з першых старонак цішыню парушае велічная хада акордаў «Сарабанда» Гендэля. У малмыжскіх прасторах дрыжыць ад напружання голас Фрэдзі Мэрк'юры: «Love of my life, you've hurt me. You've broken my heart and now you leave me ...». У маршруты гучыць «You reached for the secret too soon...» Сіда Баррэтта, і Ясі здаецца, што дадзены радок робіць яе і выканаўцу роднаснымі душамі. На працягу ўсяго рамана галоўная гераіня застаецца ў вобразе нелюбімага, нікому не патрэбнага дзіця. Цікава, што Яся не з'яўляецца ні адмоўным, ні станоўчым персанажам. Ураган, які нечакана з'яўляецца на старонках твора, папярэджвае, што чарговым вялікім надзеям галоўнай гераіні на жыццё «як ва ўсіх» не наканавана спраўдзіцца. Яся не ўспрымаецца як дзяўчынка з элітнага катэджнага пасёлка, а нагадвае правінцыйнае дзяўчо, якое ўсімі сіламі прабіваецца ў сталіцы (сталіцах), спрабуючы захапіцца ў нейкім горадзе. Жыццёвыя перыпетыі і выпрабаванні не заплямілі чыстае сэрца Ясі. Ні эміграцыя, ні каханне, ні мацярынства, якое, здавалася б, можа даць надзею на асабістае перараджэнне, не выратаўвае галоўную гераіню. Доўгачаканага перараджэння так і не адбываецца, бо дзіцяці не наканавана з'явіцца на свет. У фінале Яся так і застаецца дзяўчынай з трагічным лёсам, але з надзеяй на светлую будучыню. Як бачым, асноўны пафас рамана «Возера Радасці» – драматычны. У аснове сюжэта знаходзіцца асабістае жыццё дзяўчыны, характар асобы адлюстроўваецца ў яе драматычных адносінах з грамадствам. Драматызм праяўляецца і ў неўладкаванасці асабістага лёсу, пакутах і перажываннях галоўнай гераіні. «Возера радасці» – раман і пра непазбежнасць сталення, пра тое, як складана заставацца чалавекам, калі жыццё – незлічоныя перашкоды на

шляху да шчасця і спакою. Ствараючы партрэты герояў, В. Марціновіч малюе партрэт эпохі. Як заўважае сам аўтар, «раман ёсць панарамным люстрам, у якім адбіваюцца апошнія 20 гадоў. Люстрам, дзе кожны чытач пазнае аскепак свайго ўласнага Літэратуроведенне 82 Месяца» [1, с. 2]. «Возера радасці» распавядае пра цэлае пакаленне беларусаў, пададзенае ў вобразе галоўнай гераіні. Галоўная рыса гэтага пакалення – вывучаная бездапаможнасць, і аўтар спрабуе паказаць грамадству, як пераадолець гэтую загану. А таму «Возера Радасці» – раман-заклік, заклік да руху наперад. За вобразам возера прыхавана мэта, шлях да якой складаны: трэба адплыць ад Возера Сненняў і пакінуць ззаду Возера Спакою. Галоўнае – не спыняцца. Сумная гісторыя дзяўчынкі Ясі ўсё ж пакідае кроплю надзеі. Апошні дыялог у тэксце менавіта пра шчасце і свет. «Возера Радасці» ў нейкім сэнсе раман-хаджэнне. Галоўная гераіня завяршае свае «хаджэнні па пакутах» і становіцца ўвасабленнем той самай Маці-заступніцы, якая з’яўляецца побач з патэнцыйна няшчасным хлопчыкам і дорыць яму сваю недасяжную мару пра Возера Радасці на Месяцы. Такім чынам, нягледзячы на матыў дарогі, які выступае сюжэтаўтваральным у рамане «Возера Радасці» В. Марціновіча, перад намі ўзор псіхалагічнага рэалізму. Да ліку адметнасцей твора належыць кінематаграфічны спосаб аповеду і наяўнасць элементаў містыфікацыі. «Возера радасці» – раман з драматычным пафасам, фінал якога ўсё ж пакідае надзею на новы пачатак. Спіс літаратуры 1

Марціновіч, В. Возера Радасці / В. Марціновіч; пер. В. Рыжкова. – Мінск: Кнігазбор, 2016. – 320 с.